

Antoni Krauz, Agnieszka Krauz

PRZYKŁADOWY SCENARIUSZ DZIAŁANIA W ZAKRESIE STUDIUM INDYWIDUALNEGO PRZYPADKU

EXAMPLE SCENARIO ACTIVITIES INDIVIDUAL CASE STUDY

*Istnieje coś bardziej niespotykanego,
coś o wiele lepszego niż zdolności.
To jest zdolność rozpoznawania zdolności.*

Albert Humbart

Streszczenie

Prezentowany artykuł przedstawia propozycje ogólnych zasad i procedury postępowania przy rozpatrywaniu i wyjaśnianiu problemów ucznia z wykorzystaniem metody indywidualnego przypadku. Przeprowadzone badania oparto na przykładzie ucznia szkoły podstawowej. Dokonano wszechstronnej charakterystyki ucznia z zakresu sytuacji rodzinnej, oceny z dotychczasowego i aktualnego okresu uczęszczania do szkoły. Opracowany scenariusz i rozpatrywane zagadnienia zostały ujęte według zasad przedstawionych przez T. Pilcha z wykorzystaniem następujących technik i narzędzi badań: wywiadu, analizy dokumentów, obserwacji, ankiety, badania socjometrycznego. Zastosowana metoda pozwoliła na przedstawienie stosownych wniosków, diagnozy dla rodziców oraz kadry dydaktycznej szkoły w zakresie podjęcia działań terapeutycznych, udzielenia pomocy uczniowi celem wyjścia z niektórych uwikłanych sytuacji wychowawczych oraz psychologiczno-społecznych.

Słowa kluczowe: scenariusz, studium indywidualnego przypadku, sytuacje wychowawcze, badania socjometryczne.

Summary

This paper presents article for general principles and procedures in dealing with student problems and explaining the method of using individual case. The study was based on the example of a primary school pupil. There have been a pupil with a comprehensive range of characteristics of the family situation, assessment of previous and current period to attend school. Prepared script and considered issues were included according to the principles set out by T. Pilch using the following techniques and tools of research: interviews, document analysis, observation, surveys, sociometric studies. The method used allowed to submit relevant proposals, diagnosis for parents and teaching staff of schools in the therapeutic action, help the pupil to exit with some implicit educational situation and psycho-social.

Key words: scenario, individual case studies, educational situations, sociometric studies.

Wprowadzenie

Metoda indywidualnych przypadków według T. Pilcha jest sposobem badań polegającym na analizie jednostkowych losów ludzkich, uwikłanych w określone sytuacje wychowawcze, lub na analizie konkretnych zjawisk natury wychowawczej przez pryzmat jednostkowych biografii ludzkich z nastawieniem na opracowanie diagnozy przypadku lub zjawiska w celu podjęcia działań terapeutycznych. Najczęściej stosowanymi technikami badawczymi są:

- wywiad środowiskowy,
- analiza dokumentów,
- obserwacja uczestnicząca,
- analiza wytworów.

Natomiast R. Pachociński tak określa studium przypadku: „Metoda ta obejmuje zebranie danych na temat przypadku lub przypadków oraz przygotowanie sprawozdania lub prezentacji wydarzeń”¹. Studium przypadku to zebranie wszystkich dostępnych danych o dziecku, o jego zachowaniu emocjonalnym, społecznym oraz możliwościach intelektualnych².

Obaj autorzy w podobny sposób ujmują problematykę badań dotyczących rozpatrywanego indywidualnego przypadku. Bazując na tych wyjaśnieniach i wytycznych, przeprowadzono badania opracowując stosowny scenariusz postępowania przy analizie indywidualnego przypadku.

1. Charakterystyka osobowa ucznia podczas badań w ramach studium indywidualnego przypadku

Imię i nazwisko ucznia: Adam S. Miejsce zamieszkania: Rzeszów, klasa II szkoły podstawowej, Szkoła Podstawowa w Łańcucie. Czy był kierowany do poradni pedagogiczno-psychologicznej: nie. Sytuacja rodzinna: rodzina pełna. Rodzeństwo: siostra, 7 lat. Opieka nad dzieckiem, zaspokajanie potrzeb: wystarczające, dziecko jest zadbane, czysto ubrane, zawsze nosi do szkoły drugie śniadanie. Warunki materialne, mieszkaniowe: trudne, pracuje tylko ojciec, Adam nie ma własnego pokoju.

1) Sytuacja rodzinno-bytowa; dziecko pochodzi z rodziny pełnej, która składa się z 3 osób. Na utrzymaniu rodziców jest dwoje dzieci w wieku 7 i 9 lat. Pracuje tylko ojciec, matka pozostaje w domu, zajmuje się wychowaniem młodszej siostry. Matka określiła sytuację materialną rodziny jako złą. Rodzina mieszka w bloku niedaleko szkoły. Adam nie ma własnego pokoju, osobnego miejsca do nauki. Jednak jego podstawowe potrzeby są zaspokajane. Dziecko je

¹ S. Palka, *Orientacje w metodologii badań pedagogicznych*, Kraków 1998, s. 5.

² W. Pilecka, G. Rudkowska, L. Wrona, *Podstawy psychologii*, Kraków 1998, s. 511.

obiady w szkole. Zawsze ma ze sobą drugie śniadanie. Jest czysto ubrany i zadbane. Adam nie korzysta ze świetlicy, po lekcjach odbierają go rodzice lub dziadkowie.

2) Charakterystyka wyników w nauce; postępy w nauce: chłopiec jest inteligentny, nie ma trudności w opanowywaniu nowego materiału, szybko nadrabia też zaległości powstające podczas nieobecności w szkole. Przedmioty, które sprawiają mu trudność: Adam nie lubi języka polskiego i plastyki, ale nie ma z nimi większych trudności. Aktywność na lekcjach: w porównaniu z pozostałymi dziećmi w klasie określić należy ją jako słabą. Opanowanie techniki czytania: dobre; pisanie: dobre, pisze wolno, ale poprawnie. Opanowanie materiału z matematyki: bardzo dobre. Stosunek do obowiązków szkolnych, przygotowanie się do zajęć: samodzielnie odrabia zadania domowe, ale często zdarza mu się zapomnieć przyborów szkolnych lub pomocy, o jakie prosi wychowawcę, np. na plastykę. Frekwencja, przyczyny nieobecności: słaba, często opuszcza zajęcia z powodu choroby zwykle powstałej na tle alergicznym. Stosunek do kolegów: uległy, podporządkowuje się innym. Stosunek kolegów do dziecka: Adam jest wyłączony z codziennego życia w klasie, jest odrzucany przez uczniów.

2. Charakterystyka trudności szkolnych i przyczyny niepowodzeń ucznia

1) Charakterystyka zachowania ucznia w świetle literatury. Adam przejawia bierność społeczną, która jest jedną z form zaburzeń we współżyciu społecznym dzieci. Bywa, że dzieci przejawiające to zaburzenie określane są mianem: zahamowane, nieśmiałe, lękliwe. W mowie potocznej nazywa się je cichymi, bardzo spokojnymi, odludkami, samotnikami. Jak informuje Z. Szymańska, dzieci zahamowane są: ciche, trwożliwe, małowówne, powolne, stroniące od grupy. Niechętnie biorą udział w grach zespołowych, nie garną się do sportu. W szkole na przerwach szukają cichego i spokojnego miejsca. Są niezaradne, nie wykazują inicjatywy, żyją własnym bardzo bogatym życiem wewnętrznym³. Dzieci takie nie sprawiają trudności wychowawczym nauczycielom i rodzicom, są zdyscyplinowane, bez sprzeciwu wykonują polecenia, nie popadają w konflikty z rówieśnikami⁴. Badania eksperymentalne Z. Włodarskiego wykazały, że dzieci te są mało ruchliwe, ich reakcje wydają się być zwolnione, również myślenie. Często sprawiają wrażenie nieobecnych, będących w półśnie⁵. A. Gurycka pisze: „bierność społeczna jest to obserwowalna słaba dążność do oddziaływania na

³ Z. Szymańska, *Dziecko nerwowe*, Warszawa 1962, s. 87.

⁴ Z. Skorny, *Psychologia wychowawcza dla nauczycieli*, Warszawa 1992, s. 188.

⁵ Z. Włodarski, *Zaburzenia równowagi procesów nerwowych u dzieci*, Warszawa 1960, s. 70–71.

otoczenie”⁶. Wyróżnia ona bierność sytuacyjną oraz postawę bierności społecznej⁷. Pierwsza z nich jest uwarunkowana aktualnie zaistniałą sytuacją, druga jest względnie trwałą cechą osobowości, która może występować od pierwszych lat życia dziecka. Dzieci bierne społecznie wykazują trudności w przystosowaniu się do nowego otoczenia. Kłopoty te przejawiają się w tęsknocie za domem, rodzeństwem, w okresie długiej, utrzymującej się izolacji od środowiska. Brak aktywności w działaniu jest kompensowany przez skłonność do marzycielstwa. Marzenia stanowią namiastkę uczestnictwa w różnych formach kontaktów społecznych⁸.

Dzieci bierne bywają przedmiotem agresji ze strony osobników agresywnych. Z postawą bierną wiążą się zaburzenia zachowania, jakie przejawiają dzieci zahamowane. Symptomy typowe dla dzieci zahamowanych to:

- w sferze ruchowej – ograniczenie spontanicznej aktywności ruchowej, symptomy niepokoju ruchowego i dezorganizacji czynności wykonawczych;
- w sferze emocjonalnej – ograniczenie ekspresji emocjonalnej przy wzmocnionej reaktywności tej sfery i dużej liczbie bodźców w znaczeniu emocjonalnym⁹. Zaburzenia równowagi procesów nerwowych stwarzają dziecku swoiste trudności w sprośtaniu wymogom otoczenia, gdyż liczne zadania są dla niego subiektywnie trudniejsze niż dla jego rówieśników o układzie nerwowym funkcjonującym normalnie;
- w sferze poznawczej – zawężenie zakresu ekspansji poznawczej i sytuacyjne ograniczenie jej zewnętrznych form ekspresyjnych¹⁰.

Fizjologicznym podłożem bierności społecznej oraz związanego z nią braku aktywności może być osłabienie organizmu będące następstwem np. przebytej choroby zakaźnej, powodujące złe samopoczucie, bóle głowy, senność, przedwczesne męczenie się i inne dolegliwości sprzyjające zahamowaniu aktywności. Podobne konsekwencje może wywołać długotrwały stan chorobowy, np. schorzenia alergiczne, również schorzenia górnych dróg oddechowych (chroniczny katar), powodując niedotlenienie mózgu, sprzyja powstawaniu zmęczenia, senności, braku chęci do działania¹¹. Bierność społeczna bywa następstwem zbyt-niego ograniczenia przez rodziców aktywności dziecka, wskutek czego nie przejawia ono inicjatywy oraz nie ma należycie ukształtowanych nawyków samodzielnego działania¹². Dziecko może unikać nawiązywania kontaktów interper-

⁶ A. Gurycka, *Dzieci bierne społecznie*, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk 1970, s. 25.

⁷ A. Gurycka, *Analiza społecznych zachowań uczniów*, „Psychologia Wychowawcza” 1968, nr 2.

⁸ Z. Skorny, *Psychologia wychowawcza dla nauczycieli*, Warszawa 1992, s. 191.

⁹ B. Czeredrecka, *Analiza pedagogiczna zaburzeń w zachowaniu dzieci w młodszyim wieku szkolnym*, Rzeszów 1994, s. 36.

¹⁰ H. Spionek, *Zaburzenia rozwoju uczniów a niepowodzenia szkolne*, Warszawa 1975, s. 13.

¹¹ Z. Skorny, *Psychologia wychowawcza dla nauczycieli*, Warszawa 1992, s. 192.

¹² Tamże, s. 196–197.

sonalnych pod wpływem błędów wychowawczych¹³ oraz nieprawidłowych postaw przejawianych przez jego rodziców.

2) Charakterystyka przystosowania społecznego ucznia. Adam przejawia niedojrzałość społeczno-emocjonalną, co utrudniło przystosowanie się do warunków szkolnych. Dojrzłość społeczno-emocjonalna jest jednym z wyznaczników dojrzałości szkolnej, na którą składają się jeszcze dojrzałość fizyczna i psychiczna. Osiągnięcie prawidłowego rozwoju wszystkich jej składników umożliwia przystosowanie się do wymagań szkolnych oraz sprawne wykonywanie zadań wynikających z pełnienia roli społecznej – ucznia. Niedojrzałość społeczno-emocjonalna przejawia się w braku umiejętności współżycia z innymi dziećmi oraz braku samodzielności¹⁴. Trudności w przystosowaniu się do warunków szkolnych bywają uwarunkowane wpływem środowiska rodzinnego. Występują one nieraz u dzieci, których rodzice przejawiają nadmierną troskliwość, które są otoczone zbyt dużą opieką, wyręczane w wykonywaniu różnych czynności z zakresu samoobsługi. Dzieci takie charakteryzuje prawidłowy rozwój fizyczny i umysłowy, przejawiają one jednak małą samodzielność i niską odpowiedzialność na doznawane frustracje¹⁵. Na początku edukacji dzieci niedojrzałe są lękliwe, stoją na uboczu lub nie umieją pohamować swoich emocji, wszczynając bójki, awantury. Często głównie u chłopców dochodzi do agresji. Niechętnie bawią się w grupie. Są nadrucholiwe albo zbyt zahamowane, wręcz infantylnie i trudno z nimi nawiązać kontakt¹⁶. Dzieci te mają tendencję do przebywania w miejscach cichych, odizolowanych, zamkniętych, pragnienia bycia biernym, zależnym, doznawania opieki i oparcia¹⁷.

3. Analiza wyników szkolnych ucznia na podstawie dokumentów

1) Analiza wyników na podstawie dziennika szkolnego 2005/2006:

– Analiza ocen za pierwszy semestr: Matematyka: odejmowanie, praca domowa (0), sprawdzian (0, bd, bd), praca samodzielna (w, bd, w, 0), mnożenie i dzielenie (0). Język polski: czytanie (bd), alfabet (+d), wypowiedzi pisemne (d, d, bd), samodzielne pisanie (+s, bd, 0), wiadomości z gramatyki (0). Edukacja ruchowa (d, d, s, w). Edukacja plastyczno-techniczna (d, d, bd). Edukacja muzyczna (d, s). Edukacja społeczno-przyrodnicza (bd, d). Religia (d). Język angielski: czytanie (bd), ćwiczenia (+bd), odpowiedzi (d), słuchanie (d).

¹³ P. Tyrała, A. Olak, *Prakseologia w edukacji dla bezpieczeństwa*, Rzeszów 2012, s. 48–52.

¹⁴ Tamże, s. 150–151.

¹⁵ Tamże, s. 152.

¹⁶ D. Mazur, *Zaburzenia społeczne i emocjonalne dzieci w klasach niższych*, „Życie Szkoły” 1998, nr 3, s. 148.

¹⁷ M. Kopacz, *Niedojrzałość emocjonalno-społeczna dzieci a poziom dojrzałości ich rodziców*, Białystok 1990, s. 19.

– Analiza ocen za drugi semestr: Matematyka: dodawanie i odejmowanie sprawdzian (bd, 0, bd, bd), praca samodzielna (w, bd, bd), mnożenie i dzielenie (w). Język angielski: kartkówka (w), test (bd, d, bd, w), odpowiedzi (bd). Język polski: dyktando (w), sprawdzian (+d), samodzielne pisanie (bd, d), recytacja wiersza (w).

Legenda:

- 1) (w) – wspaniale, (bd) – bardzo dobrze, (d) – dobrze, (s) – słabo.
- 2) Ocena zeszytu uwag: wychowawczyni nie prowadziła zeszytu uwag.
- 3) Ocena arkuszy promocyjnych: w klasie drugiej nie ma arkuszy promocyjnych.
- 4) Ocena frekwencji w szkole:

Miesiące	Obecności	Nieobecności	Spóźnienia
Wrzesień	18	5	0
Październik	15	6	1
Listopad	15	5	2
Grudzień	9	4	2
Styczeń	6	13	0
Luty	5	5	1
Marzec	6	7	1
Kwiecień	15	4	0

Wnioski:

1) Chłopiec nie sprawia trudności wychowawczych, jest posłuszny, cichy, spokojny, jakby zagubiony. Na lekcjach zdarza się mu zamyślać, sprawia czasem wrażenie nieobecnego, trzeba go wtedy „obudzić”, przypomnieć gdzie jest i co ma robić. Odrabia zadania domowe, ale często zapomina o pomocach szkolnych, np. na plastykę; blok rysunkowy, farby.

2) Jest słaby z wychowania fizycznego, zwłaszcza w grach zespołowych, np. „w dwa ognie”.

3) Ze względu na osiągnięcia w nauce Adama można określić jako ucznia dobrego. Wyróżnia się z matematyki, w tej dziedzinie jest jednym z najlepszych. Jest zdolny, inteligentny. Frekwencja Adama na zajęciach jest niska, często choruje i opuszcza wiele zajęć, jednak szybko nadrabia zaległości, które powstają podczas nieobecności. Nie ma trudności w uczeniu się pozostałych przedmiotów, choć jak sam mówi, nie lubi języka polskiego i plastyki.

4. Analiza wyników z wykorzystaniem narzędzi badań: wywiadu, obserwacji, kwestionariusza ankiety

Wywiad z pedagogiem szkolnym dał wynik, że Adam nie wymagał żadnych oddziaływań z jego strony.

Wywiad z wychowawcą klasy został przeprowadzony na podstawie niżej zamieszczonych pytań:

- 1) Czy Adam we właściwym wieku rozpoczął naukę szkolną? Tak.
- 2) Czy był gotowy do podjęcia nauki? Pod względem intelektualnym tak, był prawidłowo rozwinięty. Posiadał więcej informacji np. z matematyki niż inne dzieci. Natomiast był niedojrzały społecznie i emocjonalnie.
- 3) Czy w związku z tym Adam utrudnia prowadzenie lekcji? Właściwie nie, czasem zamyśla się na lekcji i trzeba mu „pstryknąć palcami przed nosem”, żeby się ocknął, przypomnieć mu, że właśnie robimy to ćwiczenie na tej stronie.
- 4) Czy opiekunowie Adama wyręczają go w jego obowiązkach, np. odrabiają za niego zadania domowe? Jeżeli chodzi o zadania domowe, to nie, Adam sam je rozwiązuje. Natomiast jest wyręczany, zwłaszcza przez dziadków z innych obowiązków? Z jakich? Zdarzały się takie sytuacje, zwłaszcza w pierwszej klasie, że Adam zgłaszał mi np., że spadł mu ołówek i czekał aż mu go podniosę, musiałam mu wytłumaczyć, że sam musi go podnieść.
- 5) Jak się to objawiało? Adam był niesamodzielny, babcia przychodziła go karmić na stołówkę, miał problem z przebijaniem się na zajęcia wychowania fizycznego, nigdy nie mógł zdążyć. Jednocześnie Adam jest bardzo powolny, często się zamyśla, wyłącza, sprawia wrażenie nieobecnego.
- 6) Czy nadal widoczne są objawy tej niedojrzałości? Tak, Adam wciąż odstaje od grupy, jednak jest lepiej niż w pierwszej klasie.
- 7) Czy Adam dużo opuszcza zajęć? Tak.
- 8) Z jakiego powodu? Często choruje, jest alergikiem i astmatykiem.
- 9) Czy Adam pochodzi z pełnej rodziny? Tak.
- 10) Czy można powiedzieć, że dziadkowie są nadopieczni? Tak, zdecydowanie.
- 11) Czy w tej rodzinie występuje patologia? Nie.
- 12) Jak Pani określiłaby atmosferę panującą w jego w domu? Dobra.
- 13) Czy w związku z tym Adam zażywa lekarstwa wpływające na jego zachowanie? Tak, niektóre wpływają na osłabienie koncentracji, powodują ospałość i rozkojarzenie.
- 14) Jak Adam radzi sobie z zaległościami, które powstają podczas długich nieobecności? Adam jest bardzo inteligentny, szybko nadrabia zaległości i uzupełnia braki.
- 15) Jakim dzieckiem jest Adam, jak by go Pani scharakteryzowała? Intelektualista, lecz jest bardzo powolny, ospały, wręcz flegmatyczny.
- 16) Co Pani może powiedzieć o jego sprawności fizycznej? Adam jest bardzo słaby pod tym względem.
- 17) Czy rodzice pracują z dzieckiem, pomagają mu w nadrabianiu zaległości? Tak, zwłaszcza ojciec.

18) Jak Pani opisałaby jego stosunki z rówieśnikami? Czy jest izolowany w klasie? Nie, dzieci wiedzą, jaki on jest, już się do niego przyzwyczyły i przyjmują go takiego, wiedzą, że czasami trzeba na niego poczekać, bo to Adam.

19) Czy ma wielu kolegów, czy raczej jest samotnikiem? Adam jest samotnikiem.

Wnioski:

1) Stosunek nauczycielki wobec Adama jest właściwy. Wychowawczyni ma dobry kontakt z uczniem. Wie, że dziecko jest niedojrzałe społecznie i ma problemy z koncentracją uwagi, przez to często się wyłącza i sprawia wrażenie nieobecnego, to jednak nie przeszkadza nauczycielce w prawidłowym prowadzeniu lekcji.

2) Jej opinia o nieizolowaniu Adama w klasie nie ma potwierdzenia w badaniu socjometrycznym, należy przypuszczać, że ta wiedza pomogłaby zmienić jej nastawienie klasy wobec Adama.

Wywiad z Adamem został przeprowadzony na podstawie niżej zamieszczonych pytań:

- 1) Czym najchętniej zajmujesz się poza szkołą? Lubię grać na komputerze, bawić się z siostrą, rozwiązywać krzyżówki, rebusy.
- 2) Masz przyjaciela? Tak, Andrzeja, chodzimy razem do klasy.
- 3) Ile twoja siostra ma lat? Jest w wieku 7 lat.
- 4) W co się najczęściej bawicie? Różnie, najczęściej opowiadamy sobie kawały, gramy na komputerze.
- 5) Kogo jeszcze lubisz w klasie? Właściwie wszystkich, najbardziej Andrzeja i Justynę.
- 6) Jest ktoś, kogo nie lubisz? Raczej nie, może Tomka, bo mi dokucza.
- 7) Lubisz się uczyć? Tak.
- 8) Jakie są twoje ulubione przedmioty? Matematyka.
- 9) Jakich nie lubisz? Nie lubię polskiego i plastyki.
- 10) Lubisz chodzić do szkoły? Tak, lubię.
- 11) Kiedy odrabiasz lekcje? Zwykle po obiedzie.
- 12) Ktoś Ci pomaga? Raczej nikt mi nie pomaga.
- 13) Daleko masz do szkoły? Nie, blisko.
- 14) Mieszkasz w domu czy w bloku? W bloku.
- 15) Mieszkasz z dziadkami? Nie.
- 16) A z kim? Z siostrą Anią, mamą i Pawłem – tatą.
- 17) Chodzisz na świetlicę? Nie.
- 18) Kto Cię najczęściej odprowadza i przyprowadza do szkoły? Rodzice, dziadek.
- 19) Czy często chorujesz? Tak, na alergię.

Wnioski:

1) Podczas rozmowy Adam nie utrzymywał ze mną kontaktu wzrokowego. Mówił cicho i dość niewyraźnie. Gdy mówił, rozglądał się, jakby się nudził. Często przeciągał wyrazy, np. „taak”, jakby chciał się w trakcie wypowiedzania wyrazu zastanowić, co może jeszcze powiedzieć.

2) Często najpierw odpowiadał zdawkowym „tak” lub „nie”, a po chwili dodawał „chyba, że...”.

3) Zastanawiający jest sposób, w jaki chłopiec opisywał, z kim mieszka i kolejność, w jakiej wymieniał poszczególnych członków rodziny. Najpierw wymienia siostrę, w jej imieniu używa zdrobnienia, może to świadczyć o silnej więzi emocjonalnej łączącej rodzeństwo. Następnie wymienia mamę, a na końcu „Pawła, czyli tatę”. Chłopiec wymienił ojca jako ostatniego, poza tym użył najpierw imienia do przedstawienia go, dopiero później powiedział o nim tato. Może to świadczyć o ubogim kontakcie emocjonalnym z ojcem.

Obserwację czynności ucznia przeprowadzono na lekcji. Celem obserwacji było: uzyskanie informacji o zachowaniu dziecka na lekcji matematyki. Rodzaj obserwacji: próbki czasowe¹⁸, czas trwania: 9.00–9.45, dnia 16.05.2005 r.

Czas	Czynności nauczyciela	Zachowanie ucznia	Zachowanie innych	Uwagi
1	2	3	4	5
9.00–9.05	Organizuje konkurs ze znajomości tabliczki mnożenia, prosi o zgłaszanie się chętnych, nauczycielka wybiera Adama i jeszcze jednego chłopca.	Zgłasza się, wyznaczony przez nauczycielkę wstaje i wychodzi na środek.	Dzieci zgłaszają się również.	Wydaje się być nieco przestraszony, oniesmielony.
9.05–9.10	Uciska klasę.	Stoi na środku obok kolegi.	Dzieci śmieją się, gdy widzą, kto będzie ze sobą konkurował.	Dzieci śmieją się z Adama, nie wierzą w możliwość jego wygranej.
9.10–9.15	Kolejno zadaje pytania z tabliczki mnożenia. Nauczycielka gratuluje zwycięzcy, prosi, by chłopcy wrócili do swoich ławek.	Adam zgłasza się po zastanowieniu, jest wolniejszy od kolegi, ale zawsze udziela poprawnych odpowiedzi. Adam wygrywa konkurs ze zdecydowaną przewagą punktów.	Dzieci reagują żywiołowo i ze zdziwieniem, gdy Adam udziela poprawnych odpowiedzi na trudne pytania. Dzieci są pełne podziwu dla Adama, niektóre klaszczą.	Chłopcy zgłaszają się, gdy znają odpowiedź na pytanie. Dzieci pozytywnie oceniły Adama wówczas, gdy ten wygrał konkurs.

¹⁸ Obserwacja próbek czasowych polega na obserwowaniu w określonych interwałach czasowych, np. 15, 20, 30 minut określonego ucznia lub grupy uczniów pod określonym kątem, np. pod względem aktywności na lekcjach, współpracy z innymi uczniami, stopnia uspołecznienia, zachowania na przerwie, boisku, na wycieczce. Wartość tak zebranych informacji i materiałów zależy przede wszystkim od warunków i czasu, w jakim obserwacja taka była przeprowadzana (A.W. Maszke, *Metodologiczne podstawy badań pedagogicznych*, Rzeszów 2004, s. 163).

1	2	3	4	5
9.15–9.20	Przechodzi do tematu lekcji, tłumaczy zadania tekstowe, zapowiada samodzielną pracę nad ich rozwiązywaniem.	Siedzi spokojnie, słucha nauczycielki.	Słuchają nauczycielki.	W klasie panuje spokój.
9.20–9.25	Kontroluje pracę uczniów, podchodzi do uczniów i ocenia ich pracę.	Adam wyciąga zeszyt, wierci się, czyta zadania, zastanawia się, notuje w zeszycie rozwiązania, gdy skończył, czeka. Adam się odsuwa, pokazuje mu coś w jego zeszycie, tłumaczy, pozwala mu zaglądać do swojego zeszytu.	Wyjmują zeszyty, przystępują do pracy, dzieci, które skończyły, zgłaszają się. Kolega z ławki zagląda do Adama, coś mu pokazuje w zeszycie, o coś się pyta.	Adam wydaje się być poirytowany zachowaniem kolegi.
9.25–9.30	Proponuje ćwiczenia gimnastyczne, kiedy widzi, że dzieci skończyły rozwiązywać zadania.	Adam wykonuje ćwiczenia razem z innymi dziećmi.	Dzieci przedstawiają wyniki działań matematycznych za pomocą przysiadów, pajacyków, klaśnieć.	Sprawia wrażenie nieporadności.
9.30–9.35	Zadaje kolejne zadanie do samodzielnego rozwiązania.	Adam pracuje nad zadaniem, od czasu do czasu rozmawia z kolegą z ławki, zastanawia się nad zadaniem.	Dzieci wracają do ławek.	Kolega Adama zajmuje większą część ławki, jest bardzo ruchliwy, wciąż zagląda do zeszytu Adama, co zdaje się chłopca denerwować.
9.35–9.40	Podchodzi i sprawdza zadania, Adam wykonał je prawidłowo.	Adam odgradza się od sąsiada piórnikami, by ten nie mógł od niego odpisywać. Adam zgłasza się, gdy kończy rozwiązywać zadanie.	Kolega przestaje zaglądać.	
9.40–9.45	Podchodzi i sprawdza zadanie. Adam prawidłowo wykonał obliczenia, ale nie napisał odpowiedzi, nauczycielka tłumaczy mu, co i jak powinien napisać.	Kolejne zadanie Adam zrobił bardzo szybko, zgłasza się. Po wyjaśnieniu nauczycielki Adam kończy zadanie i pakuje swoje rzeczy.	Dzieci kończą rozwiązywanie zadań i pakują swoje rzeczy.	

Obserwacji zachowania ucznia dokonano podczas przerwy lekcyjnej. Celem obserwacji było uzyskanie informacji o zachowaniu się ucznia na przerwie, rodzaj obserwacji: próbki czasowe, czas trwania: 10.45–10.50., dnia 16.05.2005 r.

Adam siedzi sam na ławce i je śniadanie. Wstał, spaceruje po korytarzu. Wychodzi na zewnątrz budynku. Dołącza do dzieci bawiących się w ściganego. Chwycił jednego kolegę, zaczął go ciągnąć i popychać. Przerywa to dzwonek na lekcje. Adam razem z innymi dziećmi biegnie na zajęcia.

Wnioski:

1) Adam na zajęciach jest spokojny, nieco rozkojarzony. Czasem trzeba mu przypomnieć, gdzie jest i co ma robić. Zdarza mu się zapomnieć przyborów, np. na plastykę. Jest raczej mało aktywny, zwłaszcza w porównaniu z innymi dziećmi z klasy. Nie bierze udziału w chóralnych wypowiedziach klasy. Zapytany odpowiada jednym słowem lub krótkim zdaniem.

2) Adam wolno pisze, ale widoczne jest to dopiero przy dłuższym pisaniu. Na przerwach Adam spaceruje po korytarzu sam lub ze swoim przyjacielem. Czasem tylko dołącza się do pozostałych dzieci z klasy, zwykle stoi na uboczu.

3) Przy odpowiedzi zawsze wstaje, mówi cicho, niewyraźnie, jakby nieśmiało. Zadania wykonuje zwykle poprawnie, nie zajmuje mu też to więcej czasu jak innym dzieciom, niektóre wykonuje szybciej, zwłaszcza zadania z matematyki.

Badania wśród rodziców w sprawie Adama przeprowadzono z wykorzystaniem kwestionariusza ankiety. W tytule ankiety określono, że prowadzone badania dotyczą sposobu praktycznego wykorzystania w edukacji metody indywidualnego przypadku oraz opracowania do tego celu stosownego scenariusza. Podano że przedstawione pytania są jednokrotnego i wielokrotnego wyboru, niektóre również wymagają pisemnego uzupełnienia lub można udzielić krótkiej wypowiedzi. Ponadto przedstawiony do wypełnienia kwestionariusz jest dobrowolny. Istnieje prośba o rzetelne i szczere odpowiedzi. Odpowiedzi należy podkreślić lub dopisać treści. Za jego wypełnienie składa się podziękowanie.

1. Kto z rodziców wypełnia ankietę?
2. W skład Państwa rodziny wchodzi:
 - a) rodzice
 - b) dzieci (ile?)
 - c) dziadkowie
 - d) inne osoby zamieszkujące razem
3. Czy sytuacja materialna w Państwa rodzinie jest?
 - a) bardzo dobra
 - b) dobra
 - c) wystarczająca
 - d) trudna

4. Zawodowo pracuje?
 - a) oboje rodzice
 - b) tylko ojciec
 - c) tylko matka
 - d) nie pracują
 - e) inne
5. Czy samodzielnie odrabia zadania domowe?
 - a) tak
 - b) nie
6. Czy dziecko ma własny pokój?
 - a) tak
 - b) nie
7. Jeśli nie, czy ma kącik do nauki?
 - a) tak
 - b) nie
8. Czy dziecko pamięta o swoich szkolnych obowiązkach?
 - a) tak, jest obowiązkowe
 - b) zwykle tak
 - c) nie, często zapomina
9. Jaka jest Państwa postawa wobec dziecka?
 - a) pobłażliwa
 - b) rygorystyczna
 - c) partnerska – matka
 - d) krytykująca
 - e) wyrozumiała
 - f) unikająca
 - g) inna (jaka?)
10. Jakie są stosunki między rodzeństwem?
 - a) przyjacielskie
 - b) konfliktowe
 - c) inne (jakie?)
11. Czy dziecko ma obowiązki domowe?
 - a) tak (jakie?)
 - b) nie
12. Czy chętnie pomaga w domu i wykonuje swoje obowiązki?
 - a) tak
 - b) nie
13. Z kim z rodziny dziecko jest najbardziej związane uczuciowo?
14. Czy dziecko sprawia trudności wychowawcze?
 - a) tak (jeśli tak, to jakie?)
 - b) nie

15. Czy stosują Państwo kary wobec dziecka?
 - a) tak (jeśli tak, to jakie?)
 - b) nie
16. Jak dziecko reaguje na kary?
 - a) płacze
 - b) staje się zamknięte
 - c) odsuwa się od pozostałych członków rodziny
 - d) wstydzi się
 - e) skarży się pozostałym członkom rodziny
 - f) nie przejmuje się
 - g) poprawia się
 - h) buntuje się
 - i) inne zachowania
17. Czy i kiedy stosują Państwo nagrody?
18. Jakie nagrody Państwo stosują?
19. Czy dziecko ma przyjaciela?
 - a) tak
 - b) nie
 - c) nie wiem
20. Czy często się zwierza?
 - a) tak
 - b) nie
21. Komu najczęściej powierza swoje troski?
22. Czy Państwa dziecko łatwo nawiązuje kontakty z rówieśnikami?
 - a) tak
 - b) raczej tak
 - c) nie
 - d) raczej nie
 - e) nie wiem
23. Czy dziecko odwiedzają w domu koledzy lub koleżanki?
 - a) tak
 - b) nie
 - c) nie wiem
24. W jakim wieku jest większość kolegów, koleżanek Państwa dziecka?
 - a) starsi
 - b) w tym samym wieku
 - c) młodszy od dziecka
 - d) nie wiem
25. Czy dziecko boi się czegoś w szkole?
 - a) kolegów
 - b) nauczyciela

- c) złych ocen
 - d) inne
26. Jakie stosunki utrzymuje dziecko z rówieśnikami?
- a) przyjazne, ma wielu kolegów
 - b) uległe
 - c) konfliktowe
 - d) szuka raczej samotności
 - e) ma tylko kilku kolegów i koleżanek
 - f) nie ma kolegów i koleżanek
27. Czy dziecko ma jakieś zainteresowania?
- a) tak (jakie?)
 - b) nie
28. Czy dziecko wyróżnia się z jakiegoś przedmiotu?
- a) tak (z jakiego?)
 - b) nie
29. Czy dziecko miało trudności w przystosowaniu się do warunków szkolnych?
- a) tak (jeśli tak to, czym się to objawiało i co sprawiło mu największą trudność?)
 - b) nie
30. Czy lubi chodzić do szkoły?
- a) tak
 - b) raczej tak
 - c) nie
 - d) raczej nie
 - e) nie wiem
31. Czy dziecko jest:
- a) samodzielne
 - b) mało samodzielne
 - c) nie jest samodzielne
32. Jakich przedmiotów dziecko nie lubi?
33. Czy dziecko bywa rozkojarzone, nieobecne?
- a) bardzo często
 - b) często
 - c) rzadko
 - d) nigdy
34. Czy dziecko w klasie jest lubiane?
- a) tak
 - b) raczej tak
 - c) nie
 - d) raczej nie
 - e) nie jest lubiane
 - f) nie wiem

35. Czy dziecko często choruje?
- a) tak
 - b) raczej tak
 - c) nie
 - d) raczej nie
36. Czy dziecko zażywa leki, które mogą powodować osłabienie koncentracji lub powodują rozkojarzenie?
- a) tak
 - b) czasami
 - c) nie
37. Czy dziecko interesuje się sportem?
- a) tak, jaka jest to dziedzina?
 - b) nie
38. Czy uprawia czynnie sport?
- a) tak, jaka jest to dyscyplina
 - b) nie

Wnioski:

1) Adam interesuje się grą w szachy, rozwiązywaniem szarad, krzyżówek. Są to czynności typowo intelektualne, niewymagające sprawności fizycznej i szybkości reakcji, natomiast wymagają logicznego i skrupulatnego rozumowania.

2) Z ankiety wynika, że sytuacja materialna rodziny jest trudna. Adam nie ma własnego pokoju, kącia do nauki. Trudne warunki materialne mogą nie pozwalać na zaspokojenie wszystkich potrzeb dziecka.

3) Matka dziecka zdaje sobie sprawę, że rozkojarzenie Adama wpłynęło niekorzystnie na przystosowanie się do warunków szkolnych. Osłabienie koncentracji wzmaga dodatkowo lekarstwa, które przyjmuje Adam.

5. Ocena ucznia w klasie na podstawie wyników badania socjometrycznego

Badanie socjometryczne zostało przeprowadzone za pomocą techniki J.L. Moreno. Dzieci miały odpowiedzieć na niżej wymienione sześć pytań, wybierając do każdego po trzy osoby z klasy.

Pytania dla wyborów pozytywnych:

- 1) Kogo zaprosiłabyś/zaprosiłbyś do siebie na wakacje?
- 2) Z kim chciałabyś/chciałbyś siedzieć w autokarze jadąc na wycieczkę szkolną?
- 3) Z kim chciałabyś/chciałbyś siedzieć w ławce pisząc wypracowanie?

Pytania dla wyborów negatywnych:

- 1) Kogo nie zaprosiłabyś/nie zaprosiłbyś do siebie na wakacje?

2) Z kim nie chciałabyś/nie chciałbyś siedzieć w autokarze jadąc na wycieczkę szkolną?

3) Z kim nie chciałabyś/nie chciałbyś siedzieć w ławce pisząc wypracowanie?

W badaniu dla wyborów pozytywnych z 21 osób wybierających tylko 3 wybrały Adama. W sumie uzyskał on 4 wybory pozytywne, z czego 3 były odwzajemnione. Były to też wybory wewnętrzne, czyli w obrębie tej samej płci. Dla porównania należy podać, że „gwiazdą socjometryczną” została osoba z 21 wyborami pozytywnymi. Adam dokonał 8 wyborów pozytywnych, które dotyczyły czterech osób. Trzy wybory były wewnętrzne, z czego 3 były odwzajemnione, a pozostałe 5 było wyborami zewnętrznymi. Dwa spośród nich spotkały się z reakcją przeciwną. W badaniu wyborów negatywnych Adama wybrało 11 osób z 21 wybierających. Adam negatywnie ustosunkował się do 4 chłopców, w sumie dając im po 4 wybory negatywne, w sumie 8, z czego 4 było wyborami odwzajemnionymi. Biorąc pod uwagę wszystkie pytania, Adam otrzymał 26 wyborów negatywnych. Jest to jeden z najwyższych wyników (najwyższy to 30 wyborów negatywnych). Z 26 wyborów 9 stanowiły wybory wewnętrzne, 17 wyborów zewnętrzne.

Wnioski:

1) Z badania socjometrycznego wynika, że Adam jest negatywnie odbierany w klasie. Z badania wyborów pozytywnych wynika, że jest izolowany, czyli prawie przez nikogo niewybrany, jakby obojętny. Jest osobą nielubianą.

2) Z badania wyborów negatywnych wynika, że Adam jest odrzucany, czyli celowo wybierany, darzony niechęcią.

6. Analiza merytoryczna zeszytów i rysunków ucznia

1) Analiza treści rysunków przedstawionych przez ucznia:

– *Dom moich marzeń* – obrazek świadczy o dużej wyobraźni chłopca i bogatym życiu wewnętrznym. Każdy element jest dokładnie przemyślany, ma swoje zastosowanie i nazwę. Centralne miejsce na rysunku zajmują „jabłko-pomarańcze”, które zestrzelone za pomocą „strzelb” znajdujących się poniżej powodują pojawienie się np. samochodu. Może to oznaczać niespełnione marzenia lub niemożność zaspokojenia przez rodziców pragnień dziecka. Błyskawica, która daje prąd i deszcz, który pada prosto do łazienki, dając wodę, świadczą o poczuciu niezależności lub o potrzebie niezależności. Litery oznaczają członków rodziny i mieszkańców domu. I tu znów na pierwszym miejscu jest siostra Adama, a na ostatnim ojciec. Drzwi do domu są zamknięte „specjalnym zamknięciem”, aby nikt nie mógł wejść. Może oznaczać to obawę przed światem zewnętrznym oraz poczucie bezpieczeństwa w domu.

– *Drzewo* – narysowane przez Adama jest symetryczne, a więc przywiązanie do matki i ojca jest porównywalne. Niewielka korona i długi pień świadczą o realizmie dziecka. Łukowate linie korony tworzące zamkniętą figurę świadczą

o gadatliwości i drobiazgowości dziecka. Owoce oznaczają potrzebę sukcesu, a liście poczucie estetyki, narcyzm i akceptację. Duże symetryczne gałęzie charakteryzują osobę, która myśli i działa w logiczny i uporządkowany sposób.

– *Tunel czasoprzestrzenny* – może świadczyć o potrzebie ucieczki w świat wyobraźni i marzeń. „Specjalna poduszka” może nas odbić, aż do komina, z którego możemy jechać jak po zjeżdżalni. W tym elemencie można doszukać się odniesienia do gry komputerowej.

2) Analiza stylu pisma, dbałości o zeszyty:

- z matematyki: zeszyt jest oprawiony, kartki nie są pozaginane. Cyfry są nierówne, wychodzą poza linijki. Niektóre wydają się być pisane w pośpiechu, są mniej staranne. Nie ma błędów w rachunkach;
- z języka polskiego: zeszyt jest oprawiony, staranny, kartki zeszytu nie są pozaginane. Zdania formułowane są poprawnie i logicznie. Pismo jest przejrzyste i czytelne. Litery są równej wielkości, ale nieregularne. W wyrazach poszczególne litery łączą się prawidłowo. Widoczny jest brak wprawy w pisaniu. Niektóre litery wychodzą poza linijki.

Wnioski:

Można zauważyć brak wprawy w pisaniu, jednak chłopiec czyni starania, aby poprawnie pisać, świadczy o tym wygląd zeszytu. Wydaje się, że Adam większą uwagę zwraca na poprawność pisma w zeszycie do języka polskiego.

7. Charakterystyka psychologiczna ucznia

1) Sposób funkcjonowania dziecka w szkole:

- funkcjonowanie społeczne – Adam sprawia wrażenie indywidualisty, stoi na uboczu, nie nawiązuje kontaktów z rówieśnikami. Na lekcjach nie wykazuje zbytnej aktywności, włącza się do udziału w niej tylko czasami. W klasie ma tylko jednego przyjaciela;
- funkcjonowanie poznawcze – sprawność umysłowa ucznia jest dobra. Jego ulubione zajęcia to matematyka, jest jednym z najlepszych z tego przedmiotu. Jego zainteresowania to gry komputerowe, rozwiązywanie rebusów i krzyżówek, gra w szachy. Na lekcji Adam ma problemy z koncentracją i skupieniem uwagi, często się wyłącza, zamyśla. Nie ma problemów w nauce z żadnego przedmiotu, chociaż jak sam mówi, nie lubi języka polskiego i plastyki. Adam ma niską frekwencję, opuszcza dużo zajęć z powodów zdrowotnych. Przerwy spędza samotnie, przyglądając się zabawie innych dzieci, rzadko włącza się do zabawy.

2) Sytuacja dydaktyczno-wychowawcza ucznia w szkole:

- praca wychowawcza ze strony szkoły: Adam był kierowany do poradni pedagogiczno-psychologicznej na prośbę matki, ale jeszcze nie był poddany badaniu. Adam uczęszcza do normalnej klasy, nie jest objęty specjalnym

programem nauczania. Dziecko nie uczestniczy w zajęciach wyrównawczych. Jak twierdzi pedagog szkolny, Adam nie wymagał współpracy z jego strony. Wychowawczyni ma dobry kontakt z uczniem. Wie, że dziecko jest niedojrzałe społecznie i ma problemy z koncentracją uwagi, przez to często się wyłącza i sprawia wrażenie nieobecnego, to jednak nie przeszkadza nauczycielce w prawidłowym prowadzeniu lekcji. Stosunek nauczycielki wobec Adama jest właściwy;

- charakterystyka klasy, do której uczęszcza dziecko: Adam jest uczniem II klasy szkoły podstawowej, jest to klasa mieszana. Adam siedzi w pierwszej ławce w pierwszym rzędzie. Pedagog szkolny i wychowawczyni określają ją jako bardzo zdolną i aktywną¹⁹. Dzieci zawsze siedzą w ławkach w tych samych miejscach. Jak wynika z badania socjometrycznego, dzieci nie lubią i nie akceptują Adama, ich uczucia są w stosunku do niego obojętne lub negatywne.

3) Wpływ rodziny na zachowanie ucznia:

Adam pochodzi z rodziny pełnej. Adam ma młodszą 7-letnią siostrę. Jego ojciec pracuje jako matematyk, matka pozostaje w domu, zajmując się dziećmi. Ich sytuacja materialna, jak twierdzi matka, jest trudna. Ważną rolę w życiu dziecka odgrywają dziadkowie, z którymi ma bardzo dobry kontakt. Adam spędza z nimi dużo czasu, są mu bliscy. Jednak wykazują oni postawę nadmiernie chroniącą Adama, często go wyręczają. Adam najlepszy kontakt ma z matką oraz siostrą, z którą jest bardzo silnie związany emocjonalnie. Matka przyjmuje wobec dziecka postawę partnerską, natomiast ojciec wymagającą. Mają oni równy wpływ na wychowanie dzieci. Ojciec dużą uwagę zwraca na rozwój intelektualny Adama, często pracuje z nim w domu przy nadrabianiu zaległości.

4) Analiza rozwoju społeczno-emocjonalnego dziecka:

- stosunek do przyrody i przedmiotów: dba o swoje rzeczy. Jego zeszyty są starannie oprawione, czyste i zadbane;
- stosunek do samego siebie: Adam ma pozytywny stosunek do samego siebie;
- stosunek do obecnej sytuacji: należy zauważyć, że Adam nie zdaje sobie sprawy z izolacji w klasie. Jest w wieku, kiedy potrzeba przynależności do grupy nie jest jeszcze silna. Dopiero około 9 roku życia dziecko odczuwa potrzebę bycia w grupie;
- stosunek do kolegów i dorosłych: Adam w stosunku do kolegów, jak i dorosłych jest uległy, podporządkowuje się. Bez sprzeciwu wykonuje polecenia.

5) Analiza procesów poznawczych ucznia:

– Pamięć – początkowo jest mechaniczna, potem przekształca się w logiczną. Stosowane przez dzieci sposoby zapamiętywania zmieniają się. Coraz częściej starają się zrozumieć treść tego, czego się uczą, dokonując samodzielnej

¹⁹ P. Tyrała, A. Olak, *Prakseologia w edukacji dla bezpieczeństwa*, Rzeszów 2012, s. 80–82.

analizy, przekształcenia informacji zawartych w materiale. Dzieci w miarę upływu lat stosują odpowiednie strategie pamięciowe. Między 6/7 a 10 rokiem życia stosują następujące strategie: wyliczanie i powtarzanie, tworzenie wskázówek, opracowanie.

– Uwaga – sprawia, że dziecko mogąc skupić się na przedmiocie percepcji, treści zadania czy kontroli czynności własnej, jest zarazem zdolne do zdobycia zorganizowanego doświadczenia. Dzięki uwadze możliwe jest zarówno uzyskanie potrzebnych informacji, jak i ich przetworzenie oraz zapamiętanie. Między 5 a 7 rokiem życia uwaga zaczyna być kontrolowana przez wewnętrzne reguły poznawcze.

– Myślenie – późne dzieciństwo to okres, w którym następuje przejście od myślenia przedoperacyjnego do stadium operacji formalnych. Pojawia się myślenie logiczne, pozwalające na wnioskowanie o charakterze przyczynowo-skutkowym²⁰.

Adam ma problemy z pamięcią (często zapomina przyborów) i skupieniem uwagi (często sprawia wrażenie nieobecnego, będącego w półśnie). Sukcesy w nauce matematyki mogą świadczyć o dobrze rozwiniętym myśleniu logicznym.

8. Diagnoza profilaktyczna w celu udzielenia pomocy uczniowi

- a) Niezbędne jest tolerancyjne i opiekuńcze nastawienie nauczycieli, w tym celu wychowawca powinien mieć stały kontakt z nauczycielami poszczególnych przedmiotów, powinien zapoznać ich z problemami dziecka i na bieżąco informować ich o stanie zdrowia;
- b) Potrzebne są oddziaływania zmierzające do podniesienia samooceny oraz zaradności i odpowiedzialności, w tym celu zaleca się:
 - wyznaczanie dziecku zadań, np. przyniesienie/odniesienie dziennika,
 - piastowanie przez dziecko w klasie określonych funkcji, np. dyżurnego lub opiekuna kwiatów,
 - przynależność dziecka do kół zainteresowań, np. z matematyki (przedmiotu z którego się wyróżnia), gdzie będzie mógł się wykazać i udowodnić swoje umiejętności;
- c) Potrzebne jest indywidualne zajęcie się dzieckiem przez wychowawcę, pedagoga, nauczycieli, ponieważ Adam ma problem z koncentracją uwagi; nauczyciele powinni:
 - często aktywować dziecko podczas zajęć, np. pytaniem dotyczącym tematu, prośbą o przeczytanie zadania itp.,

²⁰ M. Przetacznik-Gierowska, G. Makiełło-Jarża, *Psychologia rozwojowa i wychowawcza wieku dziecięcego*, Warszawa 1992, s. 134–135.

- stosować na lekcji metody i techniki zróżnicowane, z przewagą aktywnych – aktywizujących ucznia,
 - chłopiec powinien być objęty opieką terapeutyczną na terenie szkoły przez pedagoga szkolnego, np. przez uczestnictwo na zajęciach wyrównawczych,
 - zajęcia teoretyczne powinien łączyć i przeplatać z ćwiczeniami i aktywnością ruchową;
- d) Potrzebne jest odpowiednie zarządzanie klasą, które posłuży poprawie pozycji Adama wśród rówieśników, nauczyciel może zastosować technikę manipulacyjną, np. technikę pozytywnego wzmocnienia zachowań, co powinno doprowadzić do zmiany w strukturze klasy;
- e) Wychowawca i pedagog szkolny powinni spotkać się z rodzicami, by wspólnie opracować plan oddziaływań w stosunku do dziecka, aby były to oddziaływania całościowe, a sytuacja wychowawcza w szkole była uzupełniana w domu; w tym celu wychowawca powinien:
- zwrócić uwagę na niewłaściwą postawę dziadków, którzy są nadopiekuńczy, co prowadzi do ograniczenia samodzielności dziecka,
 - zwrócić uwagę rodziców na potrzebę rozwijania samodzielności dziecka, np. przez stałe obowiązki domowe, niewyręczanie dziecka z wykonywania czynności, które jest w stanie lub powinien sam wykonywać;
- f) Niezbędne jest indywidualne traktowanie dziecka, dlatego potrzebna jest nauczycielowi znajomość stanu zdrowia, co pozwoli na zróżnicowanie wymagań, zaleca się więc współpracę szkoły z rodzicami dziecka, aby na bieżąco znać stan jego zdrowia, stałe cotygodniowe spotkania wychowawcy z rodzicami lub w miarę konieczności częstsze;
- g) W sytuacjach trudnych – po uzgodnieniu z rodzicami wskazana jest również pomoc psychologa, socjologa czy innego specjalisty.

9. Działania terapeutyczno-zapobiegawcze

Przy odpowiednim podejściu rodziców i wychowawcy szkolnego, nauczycieli, klasy szkolnej, a w niektórych przypadkach nawet psychologa, socjologa Adam powinien osiągnąć prawidłowy rozwój społeczno-emocjonalny i aktywność społeczną. Wraz z zaplanowanymi ćwiczeniami dziecko stanie się bardziej samodzielne, aktywne, zaradne. Niedojrzałość i bierność społeczna Adama mogą prowadzić do coraz większej izolacji w grupie, jego pogłębiającej się samotności, a nawet wykluczenia przez grupę klasową. Może to spowodować, że chłopiec poczuje się odrzucony i osamotniony, zacznie się wycofywać, przez co zjawisko bierności społecznej się nasili, a jeśli, jak pisze M. Brach w swoim artykule: „dziecko ma trudności w nawiązywaniu i utrzymywaniu więzi z kolegami, jest izolowane lub odrzucane przez klasę szkolną, jest prawdopodobne, że będzie ono poszukiwać kontaktów zaspokajających jego potrzeby społeczne

i uczuciowe w grupach marginesowych”²¹. Gdy zacznie współpracować z grupą szkolną, nauczycielami, rodzicami poprawi się jego pozycja i pewność siebie w tych środowiskach. Przy wszechstronnej pomocy proces socjalizacji w szkole i domu rodzinnym²² zacznie przebiegać naturalnie.

Podsumowanie

W zamieszczonym artykule przedstawiono scenariusz dotyczący prowadzenia badań w zakresie studium indywidualnego przypadku. Zamieszczona propozycja procedury zawiera kolejne zagadnienia i tematy wymagające wyjaśnienia, sporządzenia diagnozy i wniosków w ramach prowadzonych badań tego typu. Określa zbiór różnorodnych, bardzo ważnych z punktu widzenia socjologicznego, psychologicznego, pedagogicznego, społecznego aspektów dotyczących osoby, w tym wypadku ucznia szkoły podstawowej. Przedstawiona chronologia wykonywanych czynności przez badacza w zakresie wyjaśnienia istotnych problemów i występujących zjawisk wokół osoby badanej w sposób przejrzysty przyczynia się do rozwiązania pojawiających się problemów na poziomie środowiska szkolnego, rodziny – dla dobra ucznia.

Z uwagi na ochronę danych osobowych i sytuacji ucznia zamieszczone w artykule imiona zostały zmienione, nie zamieszczono również adresu szkoły, w której były prowadzone badania.

Bibliografia

- Brach M., *Przystosowanie się uczniów do warunków szkolnych*, „Problemy Opiekuńczo-Wychowawcze” 2002, nr 3.
- Czeredreka B., *Analiza pedagogiczna zaburzeń w zachowaniu dzieci w młodszym wieku szkolnym*, Rzeszów 1994.
- Gurycka A., *Analiza społecznych zachowań uczniów*, „Psychologia Wychowawcza” 1969, nr 2.
- Gurycka A., *Dzieci bierne społecznie*, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk 1970.
- Kopacz M., *Niedojrzałość emocjonalno-społeczna dzieci a dojrzałość ich rodziców*, Białystok 1990.
- Maszke A.W., *Metodologiczne podstawy badań pedagogicznych*, Rzeszów 2004.
- Matczak A., *Zarys psychologii rozwoju*, Warszawa 2003.
- Mazur R., *Zaburzenia społeczne i emocjonalne dzieci w klasach szkolnych*, „Życie Szkoły” 1999, nr 3.
- Olak A., *Bezpieczeństwo rodziny w świetle zagrożeń*, Rzeszów 2010.
- Palka S. (red.), *Orientacje w metodologii badań pedagogicznych*, Kraków 1999.

²¹ M. Brach, *Przystosowanie się uczniów do warunków szkolnych*, „Problemy Opiekuńczo-Wychowawcze” 2002, nr 3.

²² Zob. A. Olak, *Bezpieczeństwo rodziny w świetle zagrożeń*, Rzeszów 2010.

- Pietrzak H., Hałaj J.B., *Psychologia społeczna w praktyce*, Rzeszów 2000.
- Pilecka W., Rudkowska G., Wrona L. (red.), *Podstawy psychologii*, Kraków 1999.
- Przetacznik-Gierowska M., Makiello-Jarża G., *Psychologia rozwojowa i wychowawcza wieku dziecięcego*, Warszawa 1992.
- Skorny Z., *Psychologia wychowawcza dla nauczycieli*, Warszawa 1992.
- Spionek H., *Zaburzenia rozwoju uczniów a niepowodzenia szkolne*, Warszawa 1975.
- Szymańska Z., *Dziecko nerwowe*, Warszawa 1962.
- Tyrała P., Olak A., *Prakseologia w edukacji dla bezpieczeństwa*, Rzeszów 2012.
- Włodarski Z., *Zaburzenia równowagi procesów nerwowych u dzieci*, Warszawa 1996.